

Л. О. Єфремова

Колядки

КОЛЯДКИ – різновид календарно-обрядового пісенного фольклору, що супроводжував зимовий обряд колядування ще з часів давньослов'янської спільноти. В укр. календар. фольклорі К. посідають одне з провідних місць. Оскільки новий рік у слов'ян, як і в ін. індоєвроп. народів, починався у березні, це свято було тісно пов'язане з підготовкою до весняних польових робіт. Цим пояснюється землероб. тематика більшості К., згадки в них про ластівок, зозуль, сонце та дощ із побажанням багатого врожаю. За ін. версією, К. приурочено до дня зимового сонцевороту, коли «народжувався» новий календар. рік. Дата його початку за ст. стилем (25 грудня) стала згодом відповідати дню свята Різдва Христового (7 січня) за Юліан. календарем. Увесь корпус К. поділяють на язичницькі (давніші за часом створення) і християнські. К. виконувалися переважно групою чоловіків (хлопців)-колядників у день Різдва. Тематика К. різноманітна: міфол., істор., землероб., шлюбно-любовна, побут. та жартівлива. Спостерігається значна кількість сюжетів княжої доби (цим К. й *щедрівки* перегукуються з [весіллям](#)), казк. і релігій. сюжетів. Основу коляд. репертуару складають пісні звеличувального змісту з досить розгорн. сюжетом, які часто закінчуються формулою новоріч. вітання («віншування»), мають постійно повторюваний у кожному рядку рефрен («Ой дай, Боже!», «Святий вечір!» тощо). За адрес. спрямованістю К. можуть бути присвяч. усій родині або певній особі (господарю, господині, парубкові, дівчині, вдові), при тому зазвичай називають його (її) ім'я. Сюжет. склад К., присвяч. родині, містить мотиви, пов'яз. із господар. та сімей. добробутом, парубкові й дівчині – шлюбні побажання. К. в укр. календар. фольклорі становлять складне, багатоманітне явище, яке одним із перших досліджував О. Потебня, а також [Є. Єфремов](#), [К. Квітка](#), [С. Килимник](#), [Ф. Колесса](#), [Т. Мельник](#), [І. Польський](#), [Н. Якименко](#). Від ін. календар. циклів пісень вони відрізняються часовою атрибуцією, засобами пісен. циклізації, особливостями сюжет. розвитку та поетики пісен. текстів. За мелодикою К. належать до типових обряд. наспівів. Їх амбітус рідко перевищує квінту, не враховуючи приставних та субтонів. Мелодика відзначається структур. чіткістю, перевагою моторності над розспівністю (у дитячих К. переважає мелодекламація). Для К., як і для щедрівок, також типові рефренні структури, але тут вони набагато різноманітніші. Деяким творам притаманна колядково-щедрівк. дифузія. Ці пісні виконують то з щедрівк., то з колядк. (напр., пісня «Що за гаєм, гаєм» або «Ой у полі, в полі») рефреном. Як і в щедрівках, колядк. рефрени мало пов'язані

зі змістом пісень, за винятком окремих творів, таких, як «В пана Івана / умная жона» з рефреном «Бог йому дав, / Бог йому дав / умную жону / та в його дому». А у варіантах зі Львівщини наявний загально пошир. рефрен «Лелія, / лелія біла / пишно розцвіла, / лелія». Крім того, у К. із рефреном «Радуйся, / радуйся, земле, / Син Божий / народився» часто лише рефрен вказує на їх приналежність до різдвяних, а текст може мати цілком світський характер. Цей рефрен віддзеркалює пізніші нашарування в зимовому календар. циклі пісень. Більшість т. зв. церк. К. (С. Килимник їх поділяє на апокрифічні й біблійні) з християн. сюжетами співають на Різдво Христове і впродовж 2-х тижнів після нього, зокрема у церквах. Деякі виконують також у різдвяній вертеп. виставі. Серед найпоширеніших – «Нова радість стала», «Зійшла зірка чудна», «У Єрусалимі рано задзвонили». Церк. К. виконують переважно під час різдвяних богослужінь. Виконавці часто зберігають їхні тексти у спец. зшитках. Упродовж остан. століть створено також ряд сатир. К., поміж яких переважають пародії на церк. К. На Поділлі, зокрема, поширена сатир. К. «Ой видить Бог, / видить Творець», в якій використано мелодію однойм. церк. К. із певним спрощенням ритмоінтонац. складу наспіву. В такий спосіб утворено й К. «Пречиста по груші ходила». У рад. часи нар. К. часто переробляли і співали головам колгоспів, ланковим, бригадирам та ін. Сучас. К. підкреслюють теперішні уявлення про новорічне свято як кінець одного року й початок другого, їх мелодика наближається до лірич. пісні, особливості якої органічно поєднуються з рисами традиц. К. Це ж спостерігається і в особливостях поет. тексту, як у пісні «Старий рік минає».

До осн. стильових рис К. належить наявність 2–4-рядк. пісен. строфи з 1–2–4-сегмент. рефреном, характерна колядк. ритмоформула 5-складовика. У коляд. традиції представлено 2 осн. види К.: 1) з 4-склад. рефреном, подібним до щедрівк. у силабіч. схемі 5+5+4 або 5+5+4+4; 2) із вірш. розміром (5+5+3)2 і рефреном-приспівом, що утворює структурну розбіжність із будовою мелострофи. В остан. спостерігається перевага 3-, 4- і 6-сегмент. структур. Поміж ладових структур переважають мажорні гексахорд (як у щедрівках), пентахорд та гексахорд із субквінтою, гемітонні лади. Осн. тер. поширення К.: Сх. і Зх. Полісся, Верхнє та частково Середнє Подніпров'я, Поділля, Прикарпаття та Буковина. У нар. традиції К. називають також засівалки, які виконують під час новоріч. обсіпання житом; дит. пісеньки з проханням винагороди; пісні, що супроводжують обходи з Козою та деякі ін.

Частим є звернення до жанру К. в академіч. музиці. Композитори створювали обробки К.: для хору – [Ф. Акименко](#), [В. Волонтир](#), [Г. Гаврилець](#), [М. Гайворонський](#), [Д. Кашубинський](#), [П. Козицький](#), [О. Кошиць](#), [М. Лисенко](#), [П. Маценко](#), [І. Недільський](#), [Ю. Олійник](#), [В. Павенський](#), [В. Степурко](#) (аранжування для хору з симф. оркестром), [К. Стеценко](#), [В. Ступницький](#), [С. Лукіянович-Туркевич](#), [М. Федорів](#), [Б. Фільц](#), [Я. Яциневич](#) та ін.; для фортепіано – [В. Барвінський](#), [В. Безкоровайний](#), [І. Польський](#); оригін. твори на нар. тексти – [І. Поклад](#); автор. К. – [О. Албул](#) (хор. цикл на сл. сучас. поетів), [А. Гайденок](#) (дит. хор

«Колядники», сл. В. Забаштанського), [П. Дворський](#) (пісня «Коляда», сл. В. Романюка) та ін. Наспівки К. широко застосовують як основу тематизму творів композиторів ([В. Камінський](#), [Б. Лятошинський](#) та ін.). К. використано, у творах для симф. оркестру – «Українські колядки, щедрівки і веснянки» (1967) [В. Кікти](#), 2 К. для голосу з оркестром (1995) [Л. Дичко](#). «Коляди» для струн. оркестру (1942) написав [М. Гайворонський](#), 5 укр. К. для скрипки, альта і фортепіано (1952) – [А. Гнатишин](#), «Концерт-колядку» для гітари (1987) – [Я. Лапинський](#), попури «Колядки» для струн. оркестру (1992) – [Б. Працюк](#).

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Колядки. Петроград, 1914;
2. Коляди, або Пісні з нотами на Різдво Христове. Жовква, 1925;
3. Колядки та щедрівки: Зимова обрядова поезія трудового року. К., 1965;
4. Курочкін О. Новорічні свята українців: Традиції і сучасність. К., 1978;
5. Федас Й. Український народний вертеп: В дослідженнях XIX–XX ст. К., 1987;
6. Календарно-обрядові пісні. К., 1987;
7. Колядки і щедрівки. К., 1991;
8. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. Кн. 1. Т. 1: Зимовий цикл. К., 1994;
9. Гошовський В. Українські пісні Закарпаття / Пер. з рос. Л., 2003;
10. Колядки і щедрівки у сучасних записах. Чк., 2003;
11. Іваницький А. Український музичний фольклор. В., 2004;
12. Колядки і щедрівки. К., 2007;
13. Єфремова Л. Частотний каталог українського пісенного фольклору. К., 2009. Ч. 1;
14. 2010. Ч. 2;
15. 2011. Ч. 3;
16. Народні пісні Житомирщини (з колекцій збирачів фольклору). К., 2012.

Бібліографічний опис:

Колядки / Л. О. Єфремова // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-3174>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).